

185
MILIVOJ ALANOVIĆ
Filozofski fakultet u Novom Sadu

O FONOLOŠKOJ ADAPTACIJI NOVIJIH GALICIZAMA U SAVREMENOM ENGLISKOM JEZIKU

Biljana Čubrović, *Fonološka struktura novijih francuskih pozajmljenica u savremenom engleskom jeziku*, Beograd, Philologia/Filološki fakultet, 2005, 204

Monografska studija koja je pred nama ima kao svoj osnovni cilj identifikaciju stepena fonološke asimilacije francuskih pozajmljenica u engleskom jeziku. Istraživanje prati neke aspekte jezičkog transfera na relaciji francuski jezik (jezik davalac) ⇒ engleski jezik (jezik primalac) i sprovedeno je u dva pravca: prvi ide u smeru opisa samog fenomena pozajmljivanja s posebnim osvrtom na njegove uzroke; a drugi predstavlja težnju da se rasvetli postupak fonološke adaptacije francuskih pozajmljenica u engleskom jeziku koristeći se pri tome kontrastivnom analizom ponajpre distinktivnih obeležja francuskih i engleskih glasova.

Primarni korpus predstavlja popis od oko 900 pozajmljenica koje su importovane u engleski tokom 19. i 20. veka (*I. Uvod*), i iako se dijahrona perspektiva ne zanemaruje, istraživanje se temelji pre svega na sinhronom jezičkom planu. Pored kontrolnih i dodatnih izvora (Velsov rečnik izgovora, Džounsov rečnik izgovora) kao svoj osnovni izvor autorka navodi elektronsku verziju rečnika *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* iz 1996. godine.

Rezultati istraživanja raspoređeni su u sledeća poglavlja: *I. Uvod*; *II. Teorijski okvir istraživanja*; *III. Transfonemizacione putanje vokala*; *IV. Transfonemizacione putanje konsonanata*; *V. Suprasegmentalni sistemi francuskog i engleskog jezika*; *VI. Analiza činilaca koji utiču na oblik pozajmljenice*; *VII. Zaključak*; *VIII. Literatura*; *IX. Dodaci (1-4)*.

Kao svoj teorijsko-metodološki okvir autorka uzima polje kontaktne lingvistike polazeći od dominantnih stavova o procesu pozajmljivanja i dajući pri tome pregled monografskih studija E. Haugena i J. Vajnrjaha. U analizi tipova jezičkih kontakata autorka polazi od Blumfildove sistematizacije i razlikuje dijalekatsko i kulturno (intimno) pozajmljivanje, dok se pri rasvetljavanju procesa pozajmljivanja sa stanovišta postignutih

rezultata rukovodi Tomasonovom i Kaufmanovom skalom koju čini pet tipova kontakata. Autorka se, dakle, ne bavi samo rezultatima, već istrajno traga i za uzrocima leksičkog pozajmljivanja i pri tome primećuje da se upravo vokabular odlikuje najslabijim sponama te je i razumljivo zašto je najprikladniji domen za pozajmljivanje i tu navodi pet razloga (prema Vajnrajhu) za leksičko pozajmljivanje. Sasvim razumljivo posebna pažnja je posvećena fonološkoj adaptaciji pozajmljenica (ili transfonemizaciji prema R. Filipoviću čiju sistematizaciju preuzima, i u nekim delovima terminološki dopunjuje), kao i njenim principima, tipovima i faktorima. Autorka istražuje mogućnosti importacije fonema navodeći veoma oprečna mišljenja lingvista koja su nastala kao rezultat shvatanja fonološkog sistema ili kao potpuno zatvorenog i otpornog na spoljne uticaje ili, s druge strane, kao potpuno otvorenog sistema, spremnog za prihvatanje inovacija. Ponekad se nakon naturalizacije reči vraćaju svom nekadašnjem ortografskom i fonološkom obliku približavajući se tako modelu, te ponovo „postaju” pozajmljenice – *retro-asimilacija* (*rôle, dépôt*).

Opširno poglavlje posvećeno je fonološkoj adaptaciji vokala (*III. Transfonemizacione putanje vokala*). Autorka svoju sistematizaciju izvodi na osnovu rezultata procesa transfonemizacije relevantnog vokala u replici. Kao krajnji rezultat procesa transfonemizacije mogu se pojaviti: (a) dugi engleki monoftonzi, (b) diftonzi i (c) kratki engleski monoftonzi. Autorka ne upoređuje samo vokalske sisteme francuskog i engleskog jezika već navodi i najznačajnije razlike između dva varijeteta engleskog jezika – britanskog (BE) i američkog (AE).

Kada je u pitanju transfonemizacija putanja francuskih nazala autorka izdvaja četiri fonološka procesa karakteristična za njihovu adaptaciju. To su: *raspakivanje, fonologizacija vokalske nazalnosti, importacija nazala i kombinacija raspakivanja i fonologizacije*. Kada je reč o raspakivanju, francuske pozajmljenice se prilagodavaju izgovornim navikama engleskih govornika koji tom prilikom koriste postojeće elemente fonološkog inventara svog jezika (*gamin, carton*). Fonologizacija vokalske nazalnosti podrazumeva unošenje nove fonološke kategorije u engleski jezik (*gratin*), što rezultira obogaćivanjem engleskog vokalskog inventara dvema novim fonemama /*ɥ*/, /*æ̃*/. Importacija francuskih nazala vezuje se za nizak nivo asimilacije replika (*ballon*), tako se francuski nazali nalaze u neadaptiranim i niskofrekventnim rečima francuskog porekla. Poslednji asimilatorni proces predstavlja kombinaciju prva dva i karakterističan je za mali broj pozajmljenica.

Dužina vokala replike uslovljena je mestom akcenta bez obzira na vokalski kvantitet francuskog modela. U replici se najpre realizuje pun vokalski kvantitet, a potom se akcent pomera ka početku reči. Ovo je odlika tri francuska vokala – /*i*/, /*u*/, /*o*/. Ponekad se neke fraze zadržavaju samo na prvom stepenu asimilacije – *élan vital* (/i/ > /i:/)

Odstupanja u kvalitetu i kvantitetu karakteristična su za asimilaciju francuskog vokala /*a*/, koji pod akcentom u engleskom daje /*ɑː*/ – *garage*, tj. njegova se artikulacija u jeziku primaocu pomera unazad (postaje zadnjeg reda). Kada je reč o francuskim prednjim zaokruženim vokalima /*ø*/ i /*œ*/ (*auteur*,

danseuse), njihova zajednička transfonemizacijska varijanta je u BE akcentovani dugi centralni vokal srednjeg reda /^hɜ:/. Nasuprot ovome, u američkom engleskom ovi vokali se adaptiraju kao dugi vokal zadnjeg reda /u:/. (*masseuse*).

Adaptacija francuskih glasovnih kombinacija koje se sastoje od nekog od četiri monoftonga /ɛ, e, y, u/ u prvom delu, a u drugom od glasa /R/ svodi se na supstituciju centrirajućim diftonzima. Za ove glasovne kombinacije autorka uvodi termin *di-transeme*, budući da se kreće od dva glasa u modelu, a kao rezultat se u replici dobija nerazdvojiv sklop dva glasa. Autorka izdvaja tri transfonemizacijske putanje pri diftongizaciji koje su rezultat akustičkog pozajmljivanja (fr. [-ɛ:R] > BE /-eə/, fr. [-y:R] > BE /-ʊə/, fr. [-u:R] > BE /-ʊə-/), dok se jedna zasniva na vizuelnom (fr. [-e] > BE /-ɪə/), tj. ortografskom izgovoru. Bez obzira na tip pozajmljivanja, u BE dolazi do vokalizacije francuskog glasovnog segmenta /R/. S druge strane, u američkom engleskom ovaj glasovni segment se izgovara te su u ovom varijetetu replike vernije francuskom modelu, a posebno u sledećem kontekstu: fr. [-ɛ:R] > AE /-e^ər/, /-æ^ər/. Kod zatvarajućih engleskih diftonga čiji je drugi element /ʊ/, u replikama je najzastupljeniji kompleksni glasovni segment /əʊ/ kao konvergentni translingvalni ishod dva francuska monoftonga – /o/ i /ɔ/ (*cellulose, brioche*). Engleski zatvarajući diftong čiji je drugi element /ɪ/, rezultat je transfonemizacije tri francuska vokala /e, ɛ, a/ (*cafe, beret, agent*), što daje translingvalnu konvergenciju, te kao krajnji rezultat imamo /eɪ/. Transfonemizacijska putanja fr. vokala /i/ daje u engleskom kao ishod /aɪ/ (*bolide*).

Akustičko pozajmljivanje je posebno izraženo u francuskim ortografski zatvorenim slogovima na kraju reči, dok su razlozi za translingvalnu diftongizaciju medijalnih e-vokala vizuelne prirode. Vizuelno pozajmljivanje je u tesnoj vezi s francuskim ortografskim rešenjima za predstavljanje francuskog otvorenog vokala /ɛ/ koji se piše digrafom *-ai-, -ay-, -ei-*. Slični činioци razjašnjavaju i nešto rede transfonemizacijske putanje fr. vokala /a/ i /i/ koji daju /eɪ/ i /aɪ/.

Francuski vokali /i, ɔ, ɛ, a/ (*calorie, communal, baguette, pastis*) u pozajmljenicama sa engleskim vokalom /ɪ/ van akcenta, slabe u kratki engleski segment. U ovom poglavlju autorka razmatra i neke rede translingvalne realizacije francuskih vokala /o, e, u, y/ u kratke engleske segmente. Autorka posebno napominje da, ako se relevantni vokal u replici nađe u slabom slogu, on lako može podleći neutralizaciji, što je u engleskom rasprostranjen postupak.

Nakon analize francuskih pozajmljenica sa *nemim e*, autorka zaključuje da u replikama nema mnogo odstupanja u odnosu na model, tj. neutralni vokal /ə/ (*cerise*) čuva se u replikama, odnosno predstavlja prvi translingvalni izbor engleskih govornika. Međutim, u nekim standardnim izgovornim varijantama *nemo e* se supstituiše vokalom /ɪ/ (*revue*), dok se kao njegov supstituent pojavljuje i /i:/ ali u nestandardnim izgovornim dubletima u BE. S druge strane, kada je pod akcentom, *nemo e* se supstituiše vokalom /e/ (*menu*). Inače, *schwa* bi se moglo očekivati kao transfonemizacijski izbor i za druge vokale, ali samo van akcenta u engleskim replikama.

Tema četvrtog poglavlja ove studije (IV. *Transfonemizacijske putanje konsonanata*) jeste adaptacija francuskih konsonanata u engleskim

replikama. Autorka svoja razmatranja započinje kontrastiranjem ova dva konsonantska sistema navodeći ponajpre distinktivna, a gde je bilo neophodno i nedistinktivna obeležja, i sve s ciljem navodenja artikulatornih razlika između francuskih i engleskih konsonanata. Prosta supstitucija glasova je rasprostranjen translingvalni mehanizam fonetskog prilagodavanja francuskih pozajmljenica.

Plozivi u finalnoj poziciji u francuskom modelu po pravilu se ne izgovaraju, što se prenosi i na jezik primalac. Neki finalni konsonanti predstavljeni grafemama *d, t, p, s, x* najčešće podležu akustičkom pozajmljivanju, tj. diftongizaciji. Kao rezultat ortografskog izgovora dobija se fonetska realizacija finalnih grafema *d, t i p* (*acrobat, ovoid*).

U klasi frikativa odstupanja od pravila adaptacije tiču se tendencije u AE da se ne čuva zvučnost frikativa /z/, što se suprotstavlja izgovornim tendencijama u BE gde se teži očuvanju distinktivnog obeležja zvučnosti za alternante /s/ i /z/ (*cerise, brassiere*). S druge strane, veća odstupanja u postupku transfonemizacije mogu se uočiti pri adaptaciji frikativa /s/ i /z/ (*chic, beige*), koji usled višeg stepena adaptacije mogu biti podvrgnuti afrikaciji, te se kao krajnji rezultat mogu dobiti eng. /tʃ/ i /dʒ/ (*chassis, barrage*). Neretko se, međutim, grafemske predstave pojedinih francuskih glasova ne podudaraju sa onim karakterističnim za engleski jezik, te se kao rezultat dobijaju veća ili manja odstupanja replike u odnosu na model. To se tiče francuskih grafija *h* i *th* koje se realizuju kao nulta fonema za fr. grafemu *h*, i /t/ za *th*. U engleskom jeziku njihovi odgovarajući parnjaci su foneme /h/ i /θ/ (*hollandaise, orthopedic*). Francuska grafija *gn* adaptira se kao /nj, n, gn/ (*soigne, peignoir, lignite*), te je i za nju primetna tendencija raspakivanja. Kada je reč o složenoj grafiji *ill*, njena adaptacija bi se najčešće mogla dovesti u vezu sa vizuelnim pozajmljivanjem, što nije uvek dosledno, te se namesto nje u replici sreću /l, j/ (*gerbil, rocaille*). Autorka takode uočava tendenciju vokalizacije poluvokala te se sreće supstitucija tipa /w/ > /w/ i /ʉ/ > /w/.

Deo posvećen adaptaciji konsonanata autorka zaključuje razmatranjem transfonemizacije francuskog segmenta /R/ koji je doživeo potpunu anglicizaciju: fr. /R/ > eng. /r/ (*aperitif*). Istina u jednom broju pozajmljenica zadržava se glas iz jezika primaoca: fr. /R/ > eng. /R/ (*plat du jour*).

Nakon opisa transfonemizacionih putanja francuskih vokala i konsonanata autorka preispituje suprasegmentalne sisteme ova dva jezika (*V. Suprasegmentalni sistemi francuskog i engleskog jezika*). Autorka u uvodnom delu poglavlja napominje bitne razlike u distribuciji akcenata u ovim jezicima, te se na osnovu te činjenice može pretpostaviti pojava akcenatskog pomeranja prema prvom slogu sa ultime na kojoj je akcenat fiksiran u modelu. Na osnovu analize mesta akcenta u replikama autorka sve pozajmljenice razvrstava u četiri grupe: (a) reči gde je mesto akcenta isto i u modelu i replici (*elite, coulisse*), (b) reči kod kojih mesto akcenta nije stalno (*montage*), (c) reči kod kojih je akcenat pomeren sa finalnog sloga (*bistro, cliché*), i (d) fraze francuskog porekla (*coq au vin, femme fatale*). Bitan kriterijum pri adaptaciji i sistematizaciji jeste slogovna struktura reči od koje autorka i polazi. Autorka s razlogom izdvaja francuske izraze budući da postoji tendencija da se oponaša

199

francuski izgovor sa finalnim mestom akcenta. Svako pomeranje akcenta svedoči o izvesnom stepenu anglicizacije (*art deco, cinema verite*). U američkom engleskom, nasuprot britanskom, postoji tendencija zadržavanja akcenta na poslednjem slogu, što naravno ne znači da se ne sreće rani akcentat ili složeni akcenatski obrazac (*demimonde, mayonnaise*).

Posebno važno poglavlje jeste i ono koje je posvećeno činiocima koji utiču na asimilaciju (VI. *Analiza činilaca koji utiču na oblik pozajmljenice*). Autorka najpre uspostavlja parametre koji utiču na nivo asimilacije pozajmljenica, a to su: (a) kontinuitet upotrebe, (b) frekvencija i (c) društveni status pozajmljenice. Autorka se posebno osvrće na slogovnu strukturu francuskog i engleskog jezika navodeći posebno vokalske kombinatoričke varijante (prema Gimsonovim istraživanjima (Gimson 1991)). Na taj način autorka izvodi još neke relevantne činioce, a to su: uobičajenost distribucije glasova u engleskom (razume se, sa stanovišta jezika davaoca), uticaj srodnih, odomaćenih oblika u jeziku primaocu i uticaj pravopisa na fonološku stabilizaciju pozajmljenice.

U svojim zaključnim razmatranjima (VII. *Zaključak*) autorka navodi da je najveći broj francuskih pozajmljenica ipak prilagoden artikulacionim navikama izvornih govornika engleskog jezika. Engleski jezik, međutim, uspeva da integriše i neke inovacije u svoj fonološki sistem, odstupajući tako od uobičajenih i svojom razvojnom logikom opravdanih transfonemizacionih postupaka. Na samom kraju dati su dodaci koji sadrže spisak francuskih pozajmljenica iz 19. i 20. veka.

Ova monografija predstavlja značajan doprinos u rasvetljavanju faktora koji na direktan način utiču na sam ishod procesa adaptacije stranih reči u jednoj konkretnoj kontaktnoj situaciji (francuski $\Rightarrow$ engleski). Pored sveobuhvatnog lingvističkog obrazovanja, što se ne vidi samo na osnovu podužeg spiska citirane literature, autorka pokazuje i sposobnost sveobuhvatne i temeljne analize jezičkih fakata uz vešto i znalčko pronalaženje puta za autentičnu, ali uvek argumentovanu interpretaciju rezultata svoga istraživanja.